

Մանգրամի Էֆեմար

Մ Ի Ի Ն Ա Տ Ի Ի

ՈՒՄՈՒՐԸ ԲՕԼԻԹԻԳԸՅՅԵ ՎԷ ՄԻՎԱՏՏԸ ՍԱՅԻՒԷ

ԳԻՐԻՆՃԻ ՍԵՆԷ

1866 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 11 ՃԻԻՄԱ

ՆԻՄԵՐՈ 197

Մանգրամի Էֆեմար համար 6 եանի սենեակ 300
նիւթէ վերելի, սենեակ գործէթի, բոթա փարաք տախի
իշխաւ օլարագ, 200 դշ օլուպ, ալթը ալթը 100 դշ օլա-
րագ, վէ նիւթէսի տախի 30 ար փարաքալթը լաւագ տըր :

Իւանթըն պէճէր ասլըքը իշին, պի-
րինճի տէֆառա 5, իշինճի տէֆառա 2,
վէ իշինճի վէ սայիւր տէֆառա 1
էր զուրուշ ալթնուագ տըր :

Մէթուպ վէ սայիւրէ, Պէյ-օղլունա աղբու-եռա
467 նիւթէթու իւանեակ ԼԷՎԱՆԹ ՀԵՐԱԼՏ Թապի-
նէսինաւ, կարապետ 8. Փանսեանէ կէօնտէրիւնէ քաիր :

ՀԱՎԱՏԻՍԱԹԸ ԽՈՐԻՃԻՅԵՆ

ԲԱՐԱ ՀԱՁՐԵԹԼԵՐԻՆԻՆ ՆՈՒԹԳԼԱՐԸ

Ալաֆրանկա հոկտեմբեր 29 տա բա-
բա հազրէթլէրի գարտինալար մէճիսին-
տէ իբի զըթա, նութգ իրատ իյլէմիշ օ-
լուպ, վէ մէզքիւր նութգլարտան պիլիսի
իթալեա տէվլէթի, վէ տիկէրի տախի
րուսլա տէվլէթի ալթյնինտէ օլուպլարը
հալտէ, Էփրօպատա պիւլիւք միւպաշա-
սաթա սէպէպիյնէթ վէրլիշ պուլուն-
տու զուրուշ, պիլ տախի թէրմէմէսինի
պէնան իտէրիւ :

ՄԻՆԻՅԵՐԷՄ ԱՊԻՐԱՏԵՐԼԵՐ

Էյ միւնթէրէմ պիւրատէրլէր, քէնտի վա-
զիֆէյի ըսուլիլէրիմիգի իֆա պիւրէ, պիտ-
տէֆաթ զուրուշ կէլէն կէրէք մէքթուպլա-
րմըզ վէ կէրէք էնվայի նութգլարմըզլա,
պիլէրին ճէմիյնէթի շէրիֆէյի ազիմէսինտէ,
խայլի վազըթտան պէրու իթալեատա, դա-
յէթլէ աղիզ տիւրիմիգին մէսալիսի իւղէրինէ
աղըր պասմագտա օլան քէտէրամըզ հալլէր,
վէ կէրէք պիլիմ վէ կէրէք քիւրսի ըսու-
լիմիգին հազգընտա Ալպ տաղարը Էթէթլէրի
հիւքիւմէթի (իթալեա տէվլէթի) թարաֆըն-
տան զուրուշ կէլմէքտէ պուլունան հագարէ-
թի պէնան իյլէմիշլա տիր. տիմէք տիր քիւպու-
կիւնքի կիւն նէ՝ գատար զիւստէ պիր հալի
զամնաքտէ պուլունտուղուրուրու րանա ֆէհմ
իտէպիլիսինիւզ. զիրա, հալեա տէվլէթի միւ-
շարիլէյն, հէր կիւն վէ հէր աաաթ, պիլթ-
թէտրիճ իղտիւատ պուլմագտա օլան պիր
հըրս ու զարագ իլէ, ալթթթէվալի, կէրէք
Գաթօլիք քիլիսէմիգ, կէրէք սէլամէթ պախշ
գանուշարը վէ կէրէք քեաֆիլի մուգատ-
աշա միւնուրարը իւղէրլէրինէ հիւճում իյլէ-
մէքտէ տիր. Էվլէթ, հայֆա քի, հէր կիւն
կէօղլէրիմիգ իլէ, միւնթէրէմ բիւքօպօսլա-
րմըզը, վէ հէր սընըֆ րուհանի թարի-
գալթարըն գէվաթը սահիպ սալահըն, վէ
զայէթ ֆաղըր Գաթօլիքլէրի, աալա տիր
ու մէզհէպէ, հազգանիյնէթ վէ ինսանիյ-

նէթէ հիւրմէթ ու ըրայէթ իթմէքսիզին,
քիմիսինի սիւրկիւնլէրէ կէօնտէրմէքտէ,
քիմիսինի մահպէսլէրէ իլգա իթալիմէքտէ,
քիմիսինի ճէպրէն միւրատ օլունան եթ-
լէրտէ իգամէսինի էմը իյլէմէքտէ, վէ հագգ-
լարընտա էն ատի մուամէլէլէր իլէ խըրքալան-
մագտէ, վէ նիւշ մահէլլէրին էնալիլէրի քէնտի
չօպանլարընտան մահրուճ գըլընարագ րուհ-
լարընճա զարարը ազիմէլի միւվէտտի օլուն-
մագտա, վէ Ալլահ եօլունտա իմրարը Էվ-
գաթ իթմէքլիյնէ նէզը իթմիշ օլան պաքիլէ
գըղար մանասթըրլարընտան չըգարընարագ
տիլէնճիլիլէրէ կէլինմէլէրինէ մէգուրլիյնէթ
վէրլիմէքտէ, իպատէթիւանէլէրէ զատր ու
հագարէթ իտլիմէքտէ, բաբասինանլէր գա-
բաթըլմագտէ, վէ Գաթօլիք չօնուգլարըն
թալիմ ու թէրպիլէրի իսուսուս խրիսթի-
նան իտարէլէրտէն ալընարագ, կիւնաշքեար
վէ էնիլ իսթաեա հօճալար եթլէրինէ թէ-
լիմ օլունմագտէ, վէ քիլիսէնին հուգուգու
մէվրուսէսի դասպ ու պէյ գըլընմագտատըր :

Տէվլէթի միւշարիլէյն, տէրքեար օլան քի-
լիսէնէ չէնդուրամըզ չէշմի հագարէթ իլէ
պագըպ, վէ կէրէք պիլիմ, վէ կէրէք իթալեա-
տա պուլունան միւնթէրէմ պիւրատէրլէրիմի-
գին եանի ըրագօպօսլարըն պիլգայէթ տէրէնէտէ
հազգը օլան իթիւրագ ու իտաալարմըզը
հիշ մագամընտա թութուղուրուրու, Գա-
թօլիք քիլիսէսի վէ գալայիտ ու հուգուգու-
նա տապան տապանա զըտտ գանուշարա
միւշապիհ գանուշար վաղ իյլէմիշ, վէ հաթ-
թա, հէր նէ գատար թարաֆըլտան ճէր-
իտլիմիշ իստէ, ճիւմանի նիքեանըն ճայիլ
սանըլմաըն զըմընտա պիր գանուշ վաղընըն
ճայիլ կէօրիւլմէսինէ տախի իլէրէտտիւտ իթ-
մէմիշ տիր. մէզքիւր գանուշ իսէ Գաթօլիք
քիլիսէսի գալայիտինէ մուղայիր օլուղտան
պաշգա, ճէմիյնէթի պէշէրլիյնէն սէատէ-
թի հալիսէ տախի մուղայիր տիր :

Մէզքիւր գանուշա միւսաատէ օլունմա-
սըյա, նիքեան տէնիլէն չէյնի գատր ու
չէրէֆ վէ աղիլլիլի բայիմալ իտիլմիշ տիր.
վէ մէզքիւր գանուշ սայէսինտէ րուհանի ի-
տարէնին իտարապիլիյնէթ լաղըր կէլիպ, վէ

մուճիպի ար ու հաեա օլամագ գէնտաթ-
լուղուն թէշվիգ գըլընմագընտա չիւրհէ եօգ
տուր :

Կէրի, իքի Գաթօլիք պէյնինտէ վուգու-
պուլամագ օլան պիր նիքեանտա, այնի վա-
զըթտա մէզհէպէն այնի ու ատէթլէր իճրա
օլունուպ վէ տուալարը տախի օգուհանագ
տըր. լաքին, պու ճիւմէ իլէ տախի, մէ-
կէրի նիքեանճա լաղըր կէլէն ալամիլիյն
էմի իճրաը քեամիլէն րուհանի հիւքիւ-
միլիյն էլինտէ տիր տէյի ատտ օլունապի-
լի՞ր մի :

ՏԵՎԷ

Ալաֆրանկա քանուշի Էվլէրինն օն պէ-
շինէ բէք աղ գալմըշ օլտուղունտան, Բա-
բա հազրէթլէրի մէզքիւր նութգլարընլա,
Գաթօլիք միլլէթլէրին էսկի վազըթլար կի-
պի տիւտարըլարընը թանրիք իտէրէք,
զայպ իտէր տէյի գօրգմագտա օլտուղու ճիւ-
մանի հիւքիւմէթինն հըֆը ու վիգայէսի
զըմընտա, լաղըր կէլէն մուամէլէթի պուլ-
մագ էմէլինտէ պուլունմուշ իտէտէ, չիմտի
քի Էփրօպա էնալիսի, էօյլէ չէյլէրէ էնէմ-
միյնէթ վիլմէյիպ, իլլա բօլիթիգա չէյլէլի
տէրուրինտէ, մէտէնիյնէթ վէ ֆէյլէսօֆլուգ
իլանէլէրինէ, մէզհէպէն իտաալար թաալիլ-
լէրինտէն զիւստէ թաընմագտա օլտուգ-
լարընտան, իսքանեա տէվլէթի դրալիւսըն-
տան զիւստէ թանրիք օլունուպ վէ ըրգա-
թէ կէլէն կէօրիւլմէմիշ տիր. նաաըլ քի
եարընքի չըգամագ Մանղուլլէրիմիգտէ,
օլ պապտէ պաղըր հալատիսաթ կէօրիւլմէք
տիր :

ՀԱՎԱՏԻՍԱԹԸ ՏՈՒԼԻԿՅԵՆ

Մըսըրտա բարլամէնթօ մէճիսի իհտաա
վէ քիւշատիլին աահիհէ չըգմասը հա-
վատիսինի տիւրի Մանղուլմէմիգտէ,
զայիլ ըսմի զաղէթալարտան ալարագ
պէնան իյլէմիշ իտիլք. հալ պու քի շու-
տիլգաթա շանան հալատիս, ըսմի

սուրբ թաղ տախտի թափափող զընթաց տըր , չիւնքի Մըսրիտա թաղ ու նէշը օլուն մագտա օլան վագափի Մըսրիյէ նամ Օսմանլըճա զագէթատա , մէճիսի մէջ քիւրուէն նիգամմաճէսի տէրճ իտիլտիկին տէն , ճէրիտէտէ տախտի տէրճ իտիլտիկի կէօրիւլիւ շ տիւր . վէ ումարդքի , եա եարըն , վէ եախօթ բազար իրթէսի կիւն պիղ տախտի այնէն սուրբ թաղին տէրճ ի տէրիդ :

— Թարապուսու Ղարպ վալիսի հազ րէթլէրի թարափըտան , բօսթա իչին իչէթտիլիլէք իւզըն , թէրսանէյի ամի րէտէն պիր դըթա վարօր իսթէնիլտիկի , վէ աչըգտա էօյլէ պիր վարօր պուլուն մատըղըտան , Չաթը հաղըթի սատա րէթէնաճի ճանիպի ալիսինտէն , թա րապուսու Ղարպ իլէ Պէնդաղի արատը տանիլամ իւզըն իչէնէճէք օլան Մէվ լուտիյէ նամ թիճարէթ վարօրունուն Հանեանա տախտի ուղըտմար , վէ բօս թափա տալիր օլան էմանէթ վէ թաճրի րաթլարընն օրատաքի բօսթախանէեթ թէպիմ իտիլմէսի , վէ օրատան տախտի լա ցրմ կէլէն մահէլէլինէ կէօնտէրիլմէսինն էմր ու թէնպիճ պուլըրունուղու հա վատիստէն տիր :

— Գուտո նամ վարօրուն հիւմանու նուն իսմի , չիմտիտէն սօնրա Ֆէվրիտի թէսիյէ օլունաճագ տըր :

— Վարնատան սալը կիւնիւ թայիֆ նամ վարօրը հիւմանուն իլէ , գուխաֆ ալաբընտան լքի թապուր ասկէր Տէր սէատէթէ կէթիլիլմիշ տիր :

— Կիրիտտէն Պապը Ալիյէ վարիտ օ րան սօն խապէրլէր , առայիշի հալին իտտէ իթմիշ օլմարըն , Ֆազաթ , տայիլէյի ի թաաթա տախտի օլմարդ եալընդ Մի լիթթամ , Այ վաթիլի վէ Մալէվօրգի նա հիյեթլէրի գալըրընը թաափող իթմէք տէ տիրլէր :

Խալիլ պէյ ճէգիլէյի մէզպուրէտէն Տէր-սէատէթէ ալտէթ իթտիլիլտէն , պէրապէրիտէ զօրպալարտան ալըմա պանտէրալար վէ սիլաճար վէ սայիլէ կէթիլտիկի հավատիստէն տիր :

— Տիւնքի լա թիւրքիտէ օգուստու ղուճա կէօրէ , մուախիթէն գօլէրատան տէօրթ քիշի տահա վուրունուղ տուր . վէ Ագիգիե նամ վարօրտա խասթալա րան Յ նէֆէր ասկէրին տախտի գօլէրաեա թուլթուլուն շ օլմարը չիւբճէ օլունմագ տա իմիշ :

— Իւսկիւպ էեալէթի վալիլիկի էրզըում վալիսի էսպագ տէվլէթլու իսմայիլ բաշա հաղըթլէրինէ ,

Հօրան գայիմագամըղը իսթապլ ամի րէ միւտիլիկի փաեթլուլէրինտէն իզ րէթլու Եուսուֆ Ջիւա պէյ ,

Ալթընճը օրտուրի հիւմանուն թահ րիւրաթ պաշ քեաթիպի իզըթլու Մահ

ժուտ Ֆէհմի էֆէնտիյէ ըիւթպէի սա նիյէ սընըֆը սանիսի թէվլէիզ վէ իհայէ պուլըրունուղ տուր :

— . . . Խաբաղի :

1866 . հոկտ . 27 ի կարին

Երեք ամիս է որ խորին Հայաստանի ծոցն ինկած պանագան անցից եւ արկածից ակա նատես ու ենթակայ ենք . հազիւ 'ի կարին հասանք , եւահա սոյն նամակը ձեր ազգա սիրութեան կը գրեմ . Մի կարծեք թէ մո ռացած եմ ես իմ ուխտս կամ որ նոյն է , ձեր հրամանը , այո ստորադրած եմ ես ան ցած տեղերս եւ տեսած բաներս , այլ ներէ , մինչեւ դանոնք կարդի դենմ , առ այժմ ներկայ նամակաւ քանի մը նոր լուրեր կը հաղորդեմ :

Մուշէն կուգամ :

Հարնաւորները կըսպասեն այս տեղ Տա րօնոյ Հայոց կեանքին վրայ տեղեկութիւն լսել . սակայն ցաւ . թող իմ այս նամակիս մէջ « Հայ եւ Հայու կեանք » 'ի գուր 'չորո նեն . աւա՛ղ մեր կարծեաց . մենք կը կար ծենք թէ Հայաստան Հայ կայ եւ Հայոց մէջ Հայութիւն կայ : Բոլոր Մուշ որ 7—8 գաւ առէ : եւ 60 հազարէն աւելի Հայ բնակիչ ունի . չեմ գրեք ասոնց արտաքին թշուա ռութիւնները , հարստահարութիւնք , զըր կանք , եւայն . ո՛հ , չէ , բարեկամ , իմ խնդ րած Հայն ու անոր կեանքը բարոյական Հայն եւ բարոյական կեանքն է , որ եւ զըր թաղաբար ընդունայն տեղ կը խնդրեմ :

Այս աշխարհի մէջ կարելի է թուել 30— 60 վարդապետ եւ քանի' հարիւր քահանայ , (մե՛ղք որ այսպէս կը կոչեմ զիրենք) , ասոնք պիտի ըլլան այսքան հայոց բարոյական կե նաց ուսուցիչ եւ առաջնորդ , ասոնք կըսեմ . որք « բարոյական » բառին զեռ ծանօթ ան ցամ չեն . բեր խղճիս ու կրօնասիրութեանս աստ թէ դանոնք մի' անուաներ խաւարին պաշտօնեայք , չարութեանց հեղինակք , ազ րին դաւաճանք , սուրբ եկեղեցւոյ եւ սուրբ հաւատոյ հակառակորդք եւ ամօթանք , վա հեանեան եւ գիտանեան քուրմերու վերա նորոգեալ դաւակնք եւ բանակք : Հոս վեր ջակէտ մի գնենք եւ ասենք թէ' ասոնք չեն մինակ , այլ իրենց զօրավիղ եւ ապաւէն ու նին իրենց նմանիք իշխանք , եւ իրենցմէ վեր աստիճան եկեղեցականք : Այս աշխար հը ազգային ուրիշ կարեւոր խնդիր 'չկայ , այլ միմայն Ս . կարապետի վանքն է ամե նուն ուշը եւ չրթունքը գրաւող : Մենք ալ ազգային խնդրոց մեր խելքը տուած ըլլա լով , մղուեցանք մեր խելքէն եւ ելանք 'ի Ս . կարապետ , այն օրերը' երբ տակաւին նոր մեկներ էր այն տեղէն կարնոյ սրբազան առաջնորդ Յարութիւն եպիսկոպոս , ուր ազ րային վարչութեան քննիչ եւ գործադիր ղրկուած էր : Բերանս բաց եւ ականջներս ծակ ըլլալով ես ալ հետաքրքրութեամբ բաւ ական բան քննեցի , ու թերեւս քննիչէն բան մը աւելի , հարկ չէ դանոնք հոս մի առ մի գրեմ . համառօտ բայց եւ կարեւոր կէ տերը եւ եթ յիշատակելով կանցնիմ :

Պատմեցին ինծի' թէ ի՛նչպէս Յարութիւն եպիսկոպոսին վրայ ու ազգային վարչութեան

անօրինութեանց դէմ յարձակումը բրած էին , լուսարարն եւ իւր արեղան կը պարծենային թէ մեր « ազայի » մարիֆէթով մենք խօսե ցանք , (իրենց աղան Ս . կարապետն է) ու յաղթեցինք . այսքան տարի անով կուրեր , անով յաղթեք , անով ապրեք ենք : Ուրիշ մը պատմեց թէ ի՛նչպէս լուսարարն իր ճերմակ ալիքը բուռն բռնած' վարդապետներուն «եւ լէ'ք , կայնեցէ'ք , արիւնհեղութիւն . ի՛նչ կե ցեք էք , Ս . կարապետի կամքն այս է . » պօռագեք է : Եսայի վարդապետ քաջու թեամբ կը պատմէր իր արիւթիւնն . որ առաջինն եղած է բոլոր վարդապետնե րէն' վաղել , որոտալով մը եւ Յարութիւն եւ պիսկոպոսին ձեռքէն Ս . Պատրիարքի կոն գալին , անօրինութեանց հրահանգն եւ կանո նագրութիւնն խել , գետին դարնել , « ազգ մագդ , պատրիարք մատրիարք , վարչութիւն մարչութիւն , խրիմեան մրիմեան չենք ճանչ նար , չենք ընդունիր » բռնով , խորէն վար դապետը իր խոհեմութիւն կը գովէր պար ծենալով մը թէ « խրիմեան անունը թող հը րահանգաց մէջէն ջնջուի . եւ կանոնագրու թեան տակ եղած ստորագրութիւնը եղծուի , ըսի , ապա կընդունինք » : Գարրիէլ վարդ . Արիտակէս վարդ . եւ նորոնձայ կարապետ վարդ . կը պատմէին իրենց աղբիւրի մը վրայ երթալ օդի եւ գառն վայելիլ բոլոր երիտա սարդ վարդապետաց հետ մէկտեղ , եւ այն անդ մէկուն Պատրիարք ձեւանալը , միւսը Սերգիւն էֆէնտի , մէկն Ներսէս եպիսկո պոս , միւսն Ստեփան պէյ , մէկն Տէր Երե միա քահանայ , միւսն Բարունակ պէյ , մէկն Խրիմեան միւսն Դրիգոր պէյ Մարկոսեան , մէկն Յարութիւն եպիսկոպոս , միւսն Պատրիար քեան , հոն հեգնական ժողովք մը կը կազ մեն . վարչութեան վճիռները կերպիծանեն , եւայն եւայն խայտառակութիւնները : Պատ մեցին թէ այս բանը լսեց Յարութիւն եպիս կոպոս . յանդիմանեց միաբանութիւնը , եւ կը հեգնէին Յարութիւն եպիսկոպոսի յանդի մանութեան ու խօսակցութեան ձեւերն ը նելով :

Կը հեգնէին զիրար , կը հեգնէին զիրաւ նորդն : Տնօրէն Ժողովոյ վրայ բոլորը կը ծի ծաղէին , ու ամէն մէկ անդամին մէկ մէկ գարչ անուն կուտային . Ուսումնական տե սուչն կը խնդար ու կը թքէր ասոր անոր վրայ : Ներքին տեսուչն ամենուն խաղալիք եղած էր : Գանձապետ ծերունի Յօհաննէս վարդապետ Նաղարեանն' ամենէն թշամանք կը կրէր . բայց ես զսա' միայն տեսայ այս վանքին մէջ մարդ եւ վարդապետ :

Սեղանատուն հաստատած էր գործադիրն . ստուերը միայն տեսայ : Կըսէին զանձանակ զրած է գերեզմանի վրայ . բնաւ բան մը չը անեսայ . շատ բան լսած էի . բայց ոչինչ տեսայ :

Օդի պէտք եղաւ ինծի . ընկերս գնաց գնելու . Գարրիէլ վարդապետի պաշտօնն է եղեր այդ , եւ « մէյնանաճի վարդապետ Վլը կանչէին զինքը , խորէն վարդապետ երկու պճնեալ փոքրաւոր ունէր նորատի , կըսէին գործադրի օրերը աս երկուքն ալ պահեց : Աստուած լսել չիտայ , ինչ որ այս մարդուն վրայ կը պատմէին . եւ սա' է ուսումնարանի

տեսուչ . . . Կատարի կը խօսէին Աթեան
Յակոբ վարդապետին վրայ . որ իւր թէ գոր-
ծադրին յայտնէր է իրենց կաշառքներ տալը
Խրիմեանը հալածելու միջոցները :

Կրօնականներն եւ կրօնական տակաւին թէ
Յարութիւն եպիսկոպոսը ի նպաստ իրենց
գրած ըլլայ իւր տեղեկագիրը : Յօաննէս
վարդապետ մը կայ . « արհը » կըսէին . ա-
սիկայ պատմութիւն մը ըրաւ : Անցեալ տա-
րի աշնան , ինքը հիւանդ գեղը կիջնայ . վար-
դապետները ասոր խուցը կը բանան , ուրիշ
մը կը նստեցնեն , եւ իր վեղարը կը դնեն ի-
շու մը վրայ կը զրկեն պեղը , նոյն գեղի փո-
ղոցներուն մէջ թափօր պտըտցնելով : Այս
մարդ հիւրընկալ էր մեր օրով , ուխտաւո-
րաց քովէն արծաթ մաստուփ , եւ ուրիշ մանր
արծաթի նուէրքներ , մոմեր , աջահամբոյր
ստակ , մոմ ժողվեց որ տանի եկեղեցի
պահեց չտարաւ . նուիրատուք պահան-
ջեցին , բողոքեցին , մէկ քանի վարդապետ-
ները ասոր վրայ դիմեցին . սա ուրացաւ ,
թէ պէտ վերջապէս ծոցէն հանելին , բայց
ինքն ալ մէկայնոց ըրածները հրապարակեց :

Օր մը , դեռ Յարութիւն եպիսկոպոս վանքն
եղած ատեն , միաբանութիւն կը ժողվեն ժո-
ղովքը , եւ հոն մէկ քանի մը միանալով կը
գլխման Մխիթար վարդապետին վրայ կը ծե-
ծեն , Մխիթարն ալ քաջ մարդ է , ան ալ
զանոնք կը ծեծէ : Կը պատմեն վերջապէս
ինչ անկարգութիւն եւ անառակութիւն որ
ըրած ունին , բաւական է վարպետ մէկ մը
մէկ օր հոն մնայ , ամէն բան կիմանայ :

Երբեք չէ :

ՄԱՍԻՍ ՎԷ ՊԵՇԻՔԹԱՆ

Տիւնքի նէշու իտիւն մէքթուպ , հէր
նէ գատար Մասիսին ատի ճէվապարընը
ճէրհ իյլէմիշ իսէտէ , պիր իքի խուսու սա
տիգպաթ իտիլմէմիշ օլտուղունտան , օնյա-
րըն տախի ճէվապարըն պիղ վէրիլիգ :

Պիղ Մասիս իչին , արթըգ մաթուհ
լամըշտըր , նէ եագորդընը պիլմէտօր տի-
մէքտէ իսէք , իֆթիրա իթմէքտէ տէյի-
լիգ . զերա , պիղիմ սէյլէտիկիմիլիգ հէր
կիւն պիղզաթ քէնտիսի թաստիգ իթ-
մէքտէ տիր :

Պէշեքթաշ էհայիսինտէն օլան իքի գաթ
թարաֆընտան , Մանգուլմէմիղէ իքի գը-
թա մէքթուպ կէօնտէրիլէրէք , 182 ինճի
նիւսխէսինտէ տէրճ իտիլիշ , վէ գարի-
լէյի մէզպուրէ թաղական խորհուրդու-
նուն պագը հալ ու հարեքթէթլէրի զըմ-
նընտա պագը սիււալէր օլտուղունտուլյա
պէրապէր , մահէլ լի մէզպուրտէ իքի նէ-
ֆէր զագէթաճը պուլունտուղու թագ-
տիլտէ , քէմալ մէրթէպէ սիւքիւթի իթ-
թիխազ իթտիքլէրի իչին տախի թէաճ-
ճիւպ օլունմուշ իտի :

Մասիս մէզքիւր մէքթուպարա մէրու-
ճէ ճէվապ վիլէճէք եէրտէ , իսթիմալ ի-
տէ կէլտիկի գաշամագ Եօլարընը էլէ ա-
լարագ , վէ էսկի վագըթլարա մախսուս
օլան վարպետիլի , չիմիքի էհայիլէ տա-

խի եութտուրմագ իսթէյէրէք , շու ա-
թիտէքի լագըրտըրար , ՅՅ իւնճիւ ու-
ֆագ նիւսխէսինտէ կիւեա ճէվապ տէյի
տէրճ իյլէմիշ իտի :

« Բագար իրթէսի կիւնքի Մանգուլմէ-
տէ « Պիր Պէշեքթաշ լը » իմգասըյա իքի
մէքթուպ կէօրիւլմիւշ տիւր . վէ մէզքիւր
մէքթուպարըն իսիմսիգ մուհարրիլէրի
քէնտի սէմթլէրիլէ վէ թաղական խոր-
հուրդունա միւթէալ լիգ պագը սիււալ-
լար իթտիքլէրիլէ պէրապէր , մէզքիւր
թաղական խորհուրդա աղա պուլուն-
տուղունմուր թագտիլտէ , օլ պապտէ մա-
լիւմաթ վիրմէտիկիմիլի իչին , պիլի տախի
թագպիհ իյլէմիշլէր տիր :

« Պիղ քէնտի թարաֆըմըդտան ճէվապ
վէրիլիլիք քի , մէզքիւր մէքթուպարըն
սահայլէրի , սէմթլի վէ միւնթէլիսի օլ-
տուղարը հայտէ , հագըլարը վէ գուս-
րէթլէրի օլտուղունա պիլունէն , տօղրու-
տան տօղրու պիղէ եախօտ թաղական
խորհուրդա կէլիլի , վէ արգու իթտիքլէրի
մալիւմաթլարը սիււալ իյլէմիշ պուլուն-
սա իտիլէր , պիղ տախ զագէթաճը սը-
ֆաթըյա օլմասա պիլէ , հիւ տէյիլ իսէ
սէմթլի օլտուպ վէ քէնտի գուրալարըյա
սէչիլիլի մուհէյլէ մէճիսի աղասը պու-
լունտուղունմուր իչին , քէնտի թալէպլէ-
րինի իճրալէ պօրճուլ օլուր իտիլ :

« Իմտի , մատամ քի մէրդուլար սահ-
մանագրու թիւնճա օլուն պուլունտուր
թարիգը թուլմամըլար տըր , պիղտէ
մագուր տիլէյէրէք քէնտիլէր խապէր վէ-
լիլիլիք քի , Մանգուլմէ վասթապըյա պի-
ղէ թագտիմ օլունան սիււալարընա վիլէ-
ճէք ճէվապարըն Եօք տուր :

« Էկէր մէզքիւր մէքթուպարը եա-
զան սէմթլիլէրիմիլի , հագըգանիլէթ իւզ-
րէ (ըստ իրաւանց) , տօղրուտան տօղ-
րուեա պիղէ վէ եախօտ մէճիսէ կէլիլ-
տէ , ըտտ իւզրէ պիր ճէվապ ալմըշ օլ-
սա իտիլէր , օլ վագըթ « Բաթրիքիսանէյէ »
թէչէքքի իթմէյէ հագըլը օլուր իտիլէր :

« Վէլհասըլ , քէնտիլէրէ խապէր վէ-
լիլիլիք քի , էկէր թաղական խորհուրդուն
իչլէրի հագըգընտա ստհիհ մալիւմաթ ալ-
մագ իսթէլլէր իսէ , բագար սապահըր
մէճիս օտապընա պուլունտուլյալար , վէ
կէչէն ճիւմա կիւնքի , Բաթրիքիսանէ թա-
րաֆընտան պուլունտան իքի նէֆէր աղա-
լար հուղուրունտա գուհուրա կէլմիշ օ-
լան թէֆթիլէրին վէ գարալարըն գայա-
լարընը օղունտուլյալար , վէ տահա սայիր
հէր նէ մալիւմաթ վէ իյզահաթ իսթէր-
լէր իսէ սիււալ իտէրէք զանի օլունլար :

Մասիսին պուլ ճէվապարընա նէզա-
րէն , պիր տոամ Սահմանագրական օլ-
տուղուն , էկէր պուլունտուղուն մահէլ-
լին մէճիսինին ամէլիւմաթը հագըգընտա
պիր մուլիւմաթ ալմագ իսթէր իսէ , զա-
ղէթա վասթըթասըյա սիււալ իթմէյիլ ,

իլլա , տօղրուտան տօղրու մէճիսէ կիտիպ
սիււալ իյլէմէլի իմիշ . վէ էկէր օրատան
պիր ճէվապ ալմագ իսէ , օլ վագըթ կի-
տիպ բաթրիքիսանէյէ թէչէքքի իթմէլի
իմիշ . վէլ հասըլ զագէթա իլէ սիււալ իթ-
մէլիլէ հագըլը Եօք իմիշ , չիւնքի « սահ-
մանագրական բանաւոր միջոց » տէյիլ
իմիշ :

Մասիս պուլ ճէվապը եագըրը վագըթ
էկէր աղը վէ սըհէլթիլ քէմալիլէն պաշըն-
տա օլունպ , վէ էկէր ուլգուտա տախի տէ-
յիլ իմիշ իսէ , հայվանաթըն պագը զա-
րայիպ նէվինտէն եագըրուլար . տօղրու-
տուղլար կիպի , պագը ինսանլարըն ագըր-
ու ֆիքըրլէրի տախի , պագը զարայիլ նէ-
վինտէն ճէվապար տօղրու մագտա տըրլար
տիլմէլիլէ մէճպուր օլունտուղ . չիւնքի ,
Մասիսին պուլ սէյլէտիլլէրի Սահմանագր-
ուլթիւնա մուլաֆըգ օլմատըդտան պաշ-
գա , տապան տապանա տախի մուղայիր
տիր . չէյլէ քի , Սահմանագրու թիւն
վագ օլունան հէր եէրտէ , հէր հայտէ
մաթպուլաթ սէրպէսիլլէթի , զագէթա ,
րիսալէ , վէ եախօտ իլաննամէլէր պուլուն-
մալը , վէ հէր իճրապթ , ու հէր ամէլիւմաթ
էհայիլէ տէթթէվալի խապէր վէրիլմէլի
տիր . վէ պուլունտու սէպէպի աչիքեար
տըր . չիւնքի , հէր մէմուր էհայիլին ին-
թիլսապ եախօտ ըէյի իլէ թաշիլն օլուն-
մուշ օլաճագընտան , քէմալիլէյի մէմուր-
լար էհայիլին խըմմէթքեարլար սաեը-
լուլար , վէ մատամ քի հէր խըմմէթքեար
քէնտի էֆէնտիսինին հէր վագըթ իսթէ-
տիկի հիսապը վէրմէյէ մէճպուր տուր ,
իլլէթ պիլի սուրէթտէ , Սահմանագրա-
կան միլլէթլէրտէ տախի , պիլլիլէքքիւ-
չիւք հէր մէմուր , քէնտի էֆէնտիսի օ-
լան էհայիլէ , էմմա իսթէր իսէ քէնտիսի
պիր Լօրտ օլունպ , էհալի իսէ քէմալիլէ-
թէն չօպան կիւրուհունտան միլլէթ-
թէպ պուլունտուլ , հիսապ վիլմէլիլլէ
պօրճուլ տուր . Նասըր քի , էվրօպատա
վէ Ամերիգատա քէմալիլլէյի զագէթա-
լար , միլլէթ իտարլէրինճէ հէր կիւն
հէր չէյի , հաթթա մուհաքէմէլլէրի , վէ
իլլամ վէ իսթիլիսագըրտախ լուղէթ պէ-
լուղէթ էհայիլէ պիլտիրտիքտէն պաշգա ,
կիլլի թուլթուլմասը լուղմ կէլէեէն
մէճիլլէրտէ վէ մահքէմէլլէրտէ , զագէթա-
ճըլար իչին խաստէթէն եէրլէր թախսիս
գըրընմըշ օլտուղունտան , մուհարրիլլէր
կիտիպ օթուրուլար , վէ իչիթտիքլէրին
պիր թարաֆտան գալէմէ ալըպ , վէ պիր
թարաֆտան տախի պասմախանէլլէրին
կէօնտէրիլլէր :

Մասիս պուլնլարը պիլմէյէճէք գատար
ճահիլ տիր տիլմէյիլ . չիւնքի էվլէլլէրի
եիւզլէրճէ տէֆա սայիր մահէլլէրին միլ-
լէթճէ իչլէրինի վասֆ ու ֆասլ իթտիք-
տէն պաշգա , տահա կէչէն հաթթալար ,
Սամաթեա Հայկական ընկերութիւնու

ալեյսինտէ քէնտիյէ կիտէն մէքթուպու
« կիտինիզ մէգքիւր ընկերութիւնուն
ազալարընա սօրունուզ , էկէր ճէվապ
վիրմէզ իսէ , լազըմ կէլէն մահէլէ թէ-
շէքքի իտինիզ « տիմէքսիզին , վէ քէզա-
լիք Պալատ Թաղ . խորհուրդունա վէ
քարոզիչ վարդապետինն տայիր օլան պիր
մատտէ զըմնրնա տախի այնի ճէվապը
վիրմէքսիզին եազմըշ , վէ հաթթա , կէ-
շէն սէնէ , եինէ քէնտի Թաղ . խորհուրդ-
լարը հազգընտա պազը շէյլէրի եազմա-
տըղը իշին քէնտույի աեքսլտտըղըմըզտա ,
գարշըլըզ պիր չօգ հէզէեանլար եազ-
տըղտան պաշգա , պիր կիւն տախի եէտի
Եիւզ սաթըրտան իպարէթ պիր արձա-
նազըրութիւն տէրճիյէ զալէթասընը տօլ-
տուրմուշ իտի . իմտի , աճէպա Մասիս
օլ վազըթլար Սահմանադրական տէյիլ ի-
տի տէ (քէնտի պաթըլ իթիգասընճա)
շիմտի մի Սահմանադրական օլմուշ տուր .
եօխաա իսթէտիկի կիւն Սահմանադրա-
կան , վէ իսթէմէտիկի կիւն տէսթթիթ
մի օլմագտա տըր :

Խալը , խալը , Մասիս պուշլարը բէք
ալեա պիլըր . լաքին , պու տէրէճէ գալէմ
պաեաղըլընա չըգըշմասընտա պաշգա
սէպէպլէր պուլունմալը տըր , վէ պիզճէ
մէգքիւր սէպէպլէրտէ շու աթիտէքիլէր
օլմալը տըր :

1 . Պէշէթթաշլըլար Թարաֆընտան
զուհուրա կեյէն սիւալարըն հազգըլը օլ-
մալը , վէ

2 . Մէգքիւր սիւալէրին , Մանգուճէ
կիպի հէր կիւն Մասիսին Թէփէսինէ ին-
մէքտէ օլան պիր գըրիթիգա Թօգմաղը ի-
շինտէ տէրճ օլունմալը :

Պու իքի սէպէպլէր , էօյլէ ազլ ու Ֆիք-
րէ մուղայիր ճէվապլար վէրէրէք գաշըն-
մագըլըա քէնտույի մէճպուր իյլէյիպ , վէ
հըրս ու հիտտէթի տախի գաֆասընա
շէօքէրէք գալէմինի շաշըրթտըգտան պաշ-
գա , քէնտի ատէթի գատիմէսինճէ , զա-
զէթա օգուեանլարը տախի պաեաղըճա
ճահիլ , շաշըն , վէ շապը շէքէր եէրինն
եօլտար տէյի թանըմըշ , գանմըշ , վէ
պու մուամէլէսինէ գարշը տախի չօգըլըզ
մուամանաթ կէօրմէյէրէք , օն պէշ օն
ալթը սէնէտէն պէրու տէվամ իտէպիլ-
միշ պուլունմալը քէնտույէ ճէսարէթ
վէրմիշ տիր . ֆազաթ , պու արատաար-
թըզ մաթօհ չլամըշ օլմասընը տախի խա-
թըրտան չըգարմանարագ , մէգ քիւր սէ-
պէպլէրէ իլալէ իթմէք ճալիզ տիր :

Մասիս քէնտի վէրտիկի ճէվապը պէ-
եէնտիկի Թաղտիրտէ , եա զալէթաճըլըզ
տան վազ կէշմէլտիր , վէ եախօտ եալընըզ
կիպիկին մասալարը կիպի շէյլէր եալմա-
լը տըր . չիւնքի , քէնտի գայիտէսինտէ ,
հէր քէս միլէթճէ հէր շէյ իշին միլէթ
մէճիլէրինն միւրաճաթ իթմէլ իմիշ ,
տիմէք տիրքի , տէվէթճէ հէր շէյ իշին

տախի տէվէթ մէճիլէրինն միւրաճաթ
օլունմալը տըր . կէրիտէ գալըր Էփօպա
հապատիլէրի , օնլարըն տախի քեաֆէթ-
սի եա միլէթճէ վէ եատա տէվէթճէ օ-
լունպ , քէզալիք Մասիսին մէպտէսինճէ
օնլարտա քէնտի միլէթ վէ տէվէթլէրի
մէճիլէրինն միւրաճաթա մէճպուր օ-
լաճազլարընտան , եա տիւնեատա հիշ զա-
զէթա գալմանաճազ տըր , վէ եախօտ
սէօյլէտիկիմիզ կիպի , զազէթա տիմէք
մասալ քեաղըտը տիմէք օլաճազ տըր :

Եաշա՝ Ֆէյլէսօֆ Մասիս , քեա՝ շէր եա
էլլի սէնէ տահա էվլէլ զուհուրա կէ-
միշ օլաա իտինտէ , շու միլէթի , վէ հէ-
ման պիլթիւն տիւնեաեք շու Ֆէյլէ-
սօֆլուզլարըն նուրույա պիրազ տահա
զիեատէճէ թէնվիր իյլէմիշ պուլունսա
իտին :

Ֆէյլէսօֆ տուր էֆէնտիմ Ֆէյլէսօֆ ,
վէ ումարըզ քի շու Ֆէյլէսօֆլուզլարը
իշին , ան գարիպ հէր ալիմէր ճէմիլէթ-
լէրինտէն պիրէր նըշան ալաճազ տըր :

Լաքին , Մասիս նէ գատար Ֆէյլէ-
սօֆ սլաա , եինէ ինսանլըզ իգթիգասըն-
ճա պիր Թարաֆտան եանըմագտա տըր ,
զիրա , պիր Թարաֆտան էհալիյէ սահ-
մանադրութիւն վազ իթտիկի սըրատա ,
տիկէր Թարաֆտան տախի , էհալիճէ իճ-
լասըր միւմքին օլմանեան պիր եօլ կէօս-
թէրմէքտէ տիր :

Պու խուսուսա իյիճէ տիգզաթ օլուն-
մալը տըր :

Մասիս , հէր քէսին , Թաղական խոր-
հուրդուն մուամէլէսի հազգընտա մա-
լիւմաթ վէ իյգահաթ իսթէմէքլիյէ հազ-
գըվար պուլունմասընը Թանըմագտա տըր ,
ֆազաթ , զազէթալար վտարթասըլա
սիւալ իտիլմէյիպ , իլա տօղըրուտան տօղ-
րուեա կիտիլիպ Թաղական խուհուրդ-
տան սիւալ իտիլմէսինի ճալիզ կէօրմէքտէ
տիր . հալ պու քի , կէրչի շու խուսու-
սուն իճլասըր պիր գաշ քիշի իշին գօլա
տըր , լաքին պիր սէմթտէ պիր գաշ պին
քիշի պուլունուպտա , քեաֆէթսի այնի
մէրազտա պուլունուպտալը հալտէ՝ նէ
եարմալը տըրլար , ապա օրասընը տիւ-
շիւնմէքտէ տիր . աճէպա , պինլէրճէ
քէսան մէճիլս օտասընա՝ մը տէօրլւմէլի
տիր . պու օլմապ , զիրա պիրինճի , հէր
քէսին իշի կիւճիւ վար տըր . վէ իքինճի սէ-
նէտէ պէշ , օն , օն պէշ եիկիրմի վէ զըրգ էլ-
լի տէֆա էօյլէ մէրազլար զուհուրա կէ-
մէսի ինթիմալտէն օլունպ , վէ էօյլէ պիր
չօգ տէֆա պիր սէմթ էհալիսինին մէճ-
լիս օտասընա տէօրլւտիլ քէրլինտէ , հիւ-
քիւմէթ Թարաֆընտան տախի րույի րի-
ղա կէօթթէրլմէյէճէկիտէ իճապը հալտէն
տիր . հայտէ , վէլէվ հէր քէս իշին կիւճիւ
նիւ պըրաղըպտա օրատա Թօրլանսա , վէ
հիւքիւմէթ Թարաֆընտան տախի միւ սա-
ատէ օլունտա պիլէ , եինէ օլունը շէյ տէյիլ

տիր , չիւնքի , էօյլէ իղտիհամըն հէմ հէր
եէրէ սըղըշմանաճաղը , վէ հէմտէ օլ-
արատէ հէր պիրի պիր տիւրլիւ մանէտ
վիրմէյէ չըգըշմաղընտան , պազը զըլ ա-
գալ տախի զուհուր իտէճէկի պի իշլի-
պահ տըր :

Էկէր Մասիս , « էհալի կէլմէքտէն ի-
սէ , Թարաֆլարընտան պիր իքի քիշի
կէօնտէրէրէք մալիւմաթ իսթէսինլէր , վէ
վէրլէն ճէվապլարը օնլարտան տիյնէսին-
լէր « տէր իսէ , պու տախի օլմապ . չիւն-
քի , օլ վազըթ տախի հէր հալտէ պիր գաշ
պին քիշինին պիր եէրէ Թօրլանմանա մէճ-
պուր օլմասը իգթիգա իտէր :

Վէլհասըլ , Մասիսին պու սէօյլէտիք-
լէրի , էկէր պիր նիյէթէ մէպնի տէյիլ ի-
սէ , սալթ գարա սաշմաւան իպարէթտիր .
եօգ էկէր պիր նիյէթէ մէպնի իսէ , տէս-
պօթլուզ վէ իսաւարեալ լըզ սէվտասընտա
կէզմէքտէն իպարէթ օլմալը տըր . շէօյլէ-
քի , էհալի առամ եէրինն գօնուլմամա-
լը , վէ միլէթճէ մէմուլիյէթլէրտէ պու-
լունանլար իսթէտիլէրի կիպի ալըպ սաթ-
մալը տըրլար , վէ հիշ պիր շէյ զազէթաեա
կէշմէկիպ , իլա էսկի ուսուլտէ կիզ իտէ
գալմալը տըր :

Մասիսին նասիհաթ վէ իտտասըն-
ճա , Թաղական խորհուրդլար հազգըն-
տա շու ուսուլ ճալիզ կէօրիւտիւկիւ
Թաղտիրտէ , Բաթրիքխանէ մէճիլէրի
իշին տահա զիեաաէ , վէ բէք չօգ զիեա-
տէ ճալիզ կէօրիւլէճէկինտէ , վէ պէօյլէ-
լիքլէ էսկի տէսթթիլըզտա գարար վէրի-
լէճէկինտէ չիւրհէ եօգ տուր . լաքին ,
համո ու Թէշէքքիւր իթմէլիյիզ քի , է-
հալի Մասիսին գընաա իթտիկի կիպի
պուտալա օլմասըղտան պաշգա , Թաթրիք-
խանէ պիլէ էօյլէ պիր պաթըլ վէ սըրֆ
տէսթթիլըզ էֆէքարընա գաթան գահիպ
օլմատըղընտան , քէնտի գարարլարընը ,
լէսմի սուլէթտէ զազէթալարտա նէշու ու
իլան իթտիրմէքտէ տիր :

Էկէր Մասիս պու տէֆա տախի ու-
թանմապ իսէ , մէգքիւր եալտըգլարընը
Թէմիլէ չըգարմանա չըգըշմալը տըր :

Մասիսին մէգքիւր ճէվապընա նէգա-
լէն , Պէյ-օղլու էհալիսի իլէ Թաղական
խորհուրդու սահմանադրութիւնա գարշը
հարէքէթ իթմէքտէ տիր . չիւնքի զազէ-
թա վասըթասըլա սէօյլէ շմէքտէ տիրլէր :

— Մասիսին կէշէն ճիւմա իրթէսի
տէրճ իյլէտիկի հէզէեանլարըն ճէվապը-
նը , եէրիմիզ միւսատտէ իթմէտիլինտէն ,
պիղգարուր կէլէճէք հաֆթաեա Թէրք
իտէրիլ :